

بررسی پارامترهای تاثیر گذار بر همبستگی اجتماعی در توسعه پایدار شهری

(نمونه موردی: شهر نور آباد ممسنی (استان فارس))

علی اکبر براتی^۱، مهناز بازاریار^۲، مرتضی مهدیان^۳

۱_ دانشجوی کارشناس ارشد شهرسازی گرایش طراحی شهری

۲_ دانشجوی کارشناس ارشد شهرسازی گرایش طراحی شهری

۳_ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت امور شهری

چکیده

وضعیت همبستگی اجتماعی عاملی نقش آفرین در فرآیند توسعه، در کشورهای در حال توسعه و یا مشخص تر خاورمیانه ای همچون ایران، تلقی شده است. در ایران طی ۸۰ سال نرخ شهرنشینی نزدیک به سه برابر شده است. نتیجه ابتدایی این روند رشد، نشانگر حرکتی ناموزون، تقلیدی و بدون بسترسازی های مناسب فرهنگی - اجتماعی بوده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی تاثیر ساختار کالبدی بر شکل گیری فضای پایدار شهری با رویکرد ارتقاء همبستگی اجتماعی در شهر نور آباد ممسنی انجام شد. پژوهش به لحاظ هدف از نوع بنیادی و به لحاظ نحوه ی جمع آوری داده ها از نوع توصیفی - همبستگی بود. جامعه- ی آماری پژوهش حاضر، شامل کلیه ساکنان در شهر نور آباد ممسنی بودند. از بین جامعه ی آماری تعداد ۳۸۱ نفر از ساکنان در شهر نور آباد ممسنی به عنوان نمونه آماری و به روش نمونه گیری تصادفی انتخاب شدند. برای جمع آوری داده ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج بررسی نشان داد که میان ساختار کالبدی محله و ارتقاء همبستگی اجتماعی در شهر نور آباد ممسنی ارتباط معناداری وجود داشت. همچنین میان فضای پایدار شهری و ارتقاء همبستگی اجتماعی در شهر نور آباد ممسنی ارتباط معناداری وجود داشت. میان احساس تعلق و وحدت اجتماعی و ارتقاء همبستگی اجتماعی در شهر نور آباد ممسنی ارتباط معناداری وجود داشت.

واژه های کلیدی: ساختار کالبدی، فضای پایدار شهری، ارتقاء همبستگی اجتماعی، شهر نور آباد ممسنی.

۱- مقدمه و بیان مساله

تقویت ساختارهای همبستگی اجتماعی همچون تعهد و مسئولیت پذیری، تقویت بنیان های اجتماعی و خانوادگی و احیای محیط زیست همگانی، طراحی اقلیمی هماهنگ با محیط زیست انسانی (شیعه، ۱۳۸۰: ۷۵)، ایجاد انتظام ساختاری در فضای شهری برای ادراک زیباشناختی و خوانایی شهری (کوبین لینچ، ۱۳۸۱: ۱۲)، بهبود بهره گیری از فضاهای شهری و افزایش رضایت شهروندی (بحرینی، ۱۳۷۸: ۹۸) و یکپارچگی بخشی به ساختار بصری محیط و منظر شهری (گوردن کالن، ۱۳۷۷: ۶۴) اشاره کرد.

بحث اصلی این موضوع، اثرات دوسویه و متقابل میان ابعاد اجتماعی، ساختاری و مادی مکان بر سلامت جامعه محلی است (Leyden, (2013)). در حقیقت، از آنجا که در نظریه های همبستگی اجتماعی، روابط چهره به چهره و تعاملات اجتماعی از مؤلفه های اصلی به شمار می روند، در صورتی که ساختار کالبدی محله بتواند به روابط چهره به چهره کمک نماید، می تواند به عنوان راهکاری در جهت ایجاد و تقویت پیوندها و روابط اجتماعی مورد توجه ویژه قرار گیرد (قنبران و جعفری، ۱۳۹۳: ۶-۲)؛ به عبارت دیگر، شیوه ی برنامه ریزی و طراحی فیزیکی محله را می توان بر شکل گیری همبستگی اجتماعی مؤثر دانست (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۰-۲).

اهمیت همبستگی اجتماعی و نقش آن در توسعه پایدار، شناسایی عوامل تأثیرگذار و یافتن روش های تقویت این مؤلفه ی توسعه را ضرورت بخشیده است. بررسی ادبیات موجود، حاکی از نقش روابط اجتماعی در شکل گیری و تقویت همبستگی اجتماعی است. از سوی دیگر پژوهش های صورت گرفته نیز نشان می دهد که بافت کالبدی محلات شهری سهم به سزایی در شکل گیری روابط اجتماعی دارند (ترابی، ۱۳۹۱: ۶۸-۶۰). هدف این پژوهش، بررسی نحوه ی تأثیرگذاری کالبد فیزیکی محلات شهری در شکل گیری روابط اجتماعی و تبیین نقش آن به عنوان یکی از مؤثرترین عوامل در بهبود همبستگی اجتماعی است. از میان رویکردهای اخیر در شهرسازی به پاسخ این سؤال و اثبات این فرضیه می پردازیم که: «در تحقق و تقویت همبستگی اجتماعی، کدام یک از ویژگی های کالبدی و شکل گیری فضای پایدار شهری نقش بیشتری دارد؟»؛ به عبارت دیگر آیا بین ساختار کالبدی در شهر نور آباد ممسنی و همبستگی اجتماعی رابطه ی معنادار وجود دارد.

فرضیات

میان پارامترهای همبستگی اجتماعی همچون وحدت اجتماعی و احساس تعلق و ارتقاء همبستگی اجتماعی در شهر نور آباد ممسنی ارتباط معناداری وجود دارد.

روش حل مساله

۳-۱- نوع روش تحقیق:

بنابر فرضیه و سؤال تحقیق، ماهیت مطالعات حاضر از نوع پژوهش کاربردی بوده و روش مورد استفاده در آن، روش توصیفی-تحلیلی است. بدیهی است گردآوری اطلاعات پایه آن به شیوه اسنادی صورت گرفته است. در این راستا، اطلاعات مورد نیاز از میان نظریه های موجود و تحقیقات انجام شده توسط سایرین استخراج شده است. بدین منظور، مجموعه کتاب ها، مقاله ها و پژوهش های علمی داخلی و خارجی انجام شده در حوزه سرمایه اجتماعی بررسی شده و مورد استفاده قرار گرفته است.

۳-۲- روش گردآوری اطلاعات

روش گردآوری داده ها با توجه به ماهیت مطالعه حاضر، کمی و کیفی مبتنی بر مطالعات توصیفی و اسنادی و مطالعات میدانی و از نظر ابزاری گردآوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شده است. بر این اساس ابتدا برای شناخت کامل موضوع تحقیق، کسب بین نظری لازم و استخراج متغیرها و شاخص ها از نظریه ای مرتبط با موضوع تحقیق استفاده شده است. همچنین با توجه به موضوع مورد مطالعه و فرضیه های تحقیق، اطلاعات مورد نیاز برای آزمون فرضیات از طریق داده های عینی و ذهنی از طریق تکمیل پرسشنامه توسط کارشناسان مربوطه انجام شده است.

۳-۳- جامعه آماری

جامعه آماری تحقیق مورد نظر ساکنان شهر نور آباد ممسنی می باشد که طبق نتایج حاصل از سرشماری آماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران، جمعیت شهر نورآباد لرستان ۶۵'۵۴۷ نفر بوده است جهت برآورد نمونه آماری می توان از فرمول کوکران (در سطح اطمینان ۹۵ درصد) استفاده کرد. که نتایج حاصله با توجه به فرمول کوکران تعداد نمونه مورد نیاز ۳۸۱ پرسشنامه می باشد. روش نمونه گیری نیز بصورت تصادفی می باشد.

۳-۴- شیوه ها و ابزار گردآوری داده ها

ابزار لازم برای گردآوری اطلاعات به شکل اسنادی و میدانی به این صورت می باشد، که بخش های مرتبط با فصول اول و دوم و بخشی از فصل سوم از روش پژوهش اسنادی (کتاب، بررسی اسناد بالادستی، مقالات، مجلات معتبر و مرتبط، پایان نامه ها و ...) اعم از فارسی و انگلیسی استفاده شده است و بخش های مربوط به فصل چهارم با استفاده از روش پژوهشی پیمایشی و از طریق پرسشنامه و مصاحبه با متخصصین جمع آوری گردیده است.

۳-۵- پایایی ابزار تحقیق

برای سنجش پایایی پرسشنامه ها از یک نمونه ۵۰ نفره و روش ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام استفاده خواهد شد. ضریب همبستگی پیرسون قدرت یا درجه یک رابطه خطی بین دو متغیر را اندازه گیری می کند. در پرسشنامه ساکنان محله قصردشت، میزان پایایی بدست آمده نشان دهنده اعتبار بالای ابزار تحقیق خواهد بود.

۳-۶- روایی (اعتبار)

مقصود از روایی آن است که آیا ابزار اندازه گیری می تواند خصیصه و ویژگی که ابزار برای آن طراحی شده است را اندازه گیری نماید یا خیر. روایی سوالات بوسیله کارشناسان و اساتید متخصص و نظرات استاد راهنما مورد تأیید قرار خواهد گرفت.

۴_ مبانی نظری

۴-۱- همبستگی اجتماعی

ورود موضوع همبستگی اجتماعی به ادبیات مطالعات شهری در سال ۱۹۶۰ با کتاب جین جیکوبز به نام زندگی و مرگ شهرهای بزرگ آمریکایی صورت گرفت. جیکوبز، همبستگی اجتماعی را شبکه های اجتماعی فشردهای می داند که در محدوده های قدیمی شهری در ارتباط با مسائلی که کیفیت زندگی را تحت تأثیر قرار می دهد، تصمیم گیری می کنند و واکنش نشان می دهند. بدین ترتیب، مفهوم همبستگی اجتماعی از دهه ۱۹۶۰ میلادی به طور جدی وارد مباحث علوم اجتماعی و اقتصادی گردید (حاجی پور، ۱۳۸۵، ۳۱ - ۲۹). همبستگی اجتماعی دارای مؤلفه های متعددی است که موثرترین آنها، وحدت اجتماعی، مشارکت و احساس تعلق هستند. هر یک از این مؤلفه ها به نوعی مؤثر بر روابط افراد یک محله هستند و عاملی بر ارتقاء تعاملات و روابط چهره به چهره می باشند (ربانی خوراسگانی و همکاران، ۱۳۸۸، ۱۳۸ - ۱۱۹). وحدت اجتماعی بدین معنا است که افراد با حفظ انسجام و یکدستگی، هم عقیدگی خود را حفظ کرده، با عناصر خود تطابق و همنوایی داشته باشند. ساختار محله ی طراحی شده بر پایه ی وحدت اجتماعی موثرترین عامل بر همبستگی اجتماعی می باشد (خاکپور و همکاران، ۱۳۸۸، ۷۰ - ۶۰).

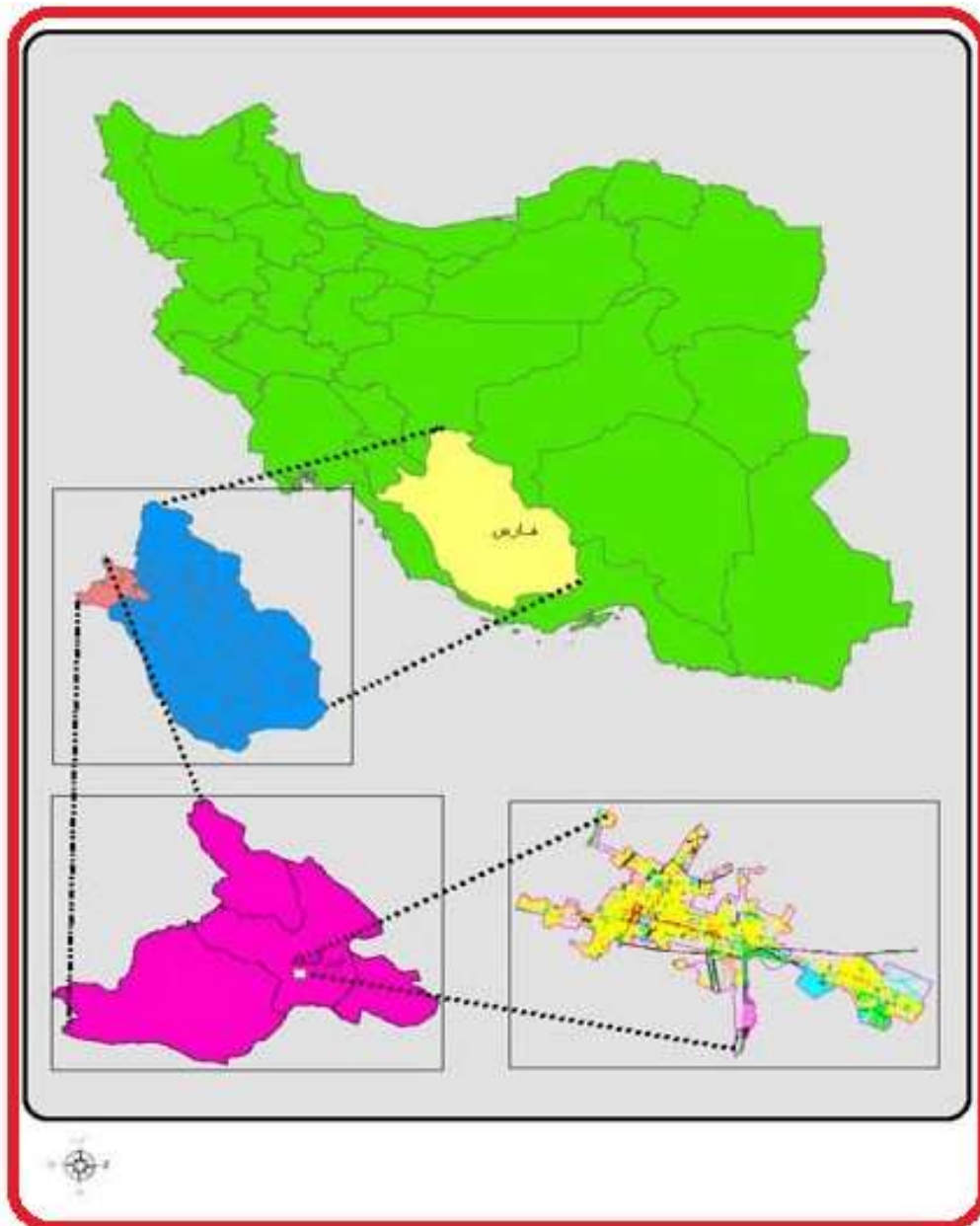
۵_ محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه

شهرستان ممسنی به مرکزیت شهر نورآباد و با وسعت ۱۸۷۹ کیلومتر مربع ۶/۵ درصد از کل مساحت استان فارس را به خود اختصاص داده است. این شهرستان در غرب استان و در محدوده جغرافیایی ۵۰ درجه و ۳۰ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۵۸ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است (امیری فهلیانی، ۱۳۹۰: ۹۷). شهر نورآباد مرکز شهرستان ممسنی، اولین و بزرگترین نقطه شهری این شهرستان محسوب می شود که مساحتی بالغ بر ۱۷۸۹ هکتار در ۱۶۰ کیلومتری شمال غرب شیراز، و در موقعیت ۵۱ درجه و ۳۲ دقیقه طول شرقی و ۳۱ درجه و ۱۳ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته. ارتفاع این شهر از سطح دریا ۹۰۰ متر است. شهر نورآباد ممسنی در یک دشت بزرگ و صاف واقع شده که زمین های کشاورزی مرغوب، اطراف آن را گرفته و آن را به

صورت یک شهر در آورده و در محدوده شمال شرق و مشرق احتمال قرار گرفتن آن تحت زلزله وجود دارد. شیب عمومی شهر از مشرق به مغرب شهر است (ضرابی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۸).

نقشه ۱: موقعیت شهر نور آباد در کشور، استان فارس و شهرستان ممسنی

(منبع: شمس الدینی، ۲۰۱۳۹۵)

۶- بحث و بررسی

۶-۱- فرضیه:

میان پارامترهای همبستگی اجتماعی همچون وحدت اجتماعی و احساس تعلق و ارتقاء همبستگی اجتماعی در شهر نور آباد ممسنی ارتباط معناداری وجود دارد.

به منظور بررسی رابطه ی بین احساس تعلق و وحدت اجتماعی و همبستگی اجتماعی، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است بر این اساس نتایج حاصل از آزمون پیرسون برای سنجش مقدار همبستگی بین این دو متغیر در جدول ۴-۱۰، مشاهده می شود که در سطح اطمینان $0/01 < P$ برابر با $(r = 0/675)$ در آزمون پیرسون فرضیه H_0 رد شده و فرضیه مقابل H_1 ، که همان فرضیه ی اول پژوهش مبتنی بر وجود رابطه بین وحدت اجتماعی و احساس تعلق و ارتقاء همبستگی اجتماعی است، تأیید می گردد. بنابراین وحدت اجتماعی و احساس تعلق و ارتقاء همبستگی اجتماعی دارای رابطه مثبت است یعنی با افزایش وحدت اجتماعی و احساس تعلق میزان همبستگی اجتماعی در شهر افزایش می آید و بالعکس.

جدول (۱): ضریب همبستگی احساس تعلق و وحدت اجتماعی و همبستگی اجتماعی

ضریب همبستگی	
همبستگی اجتماعی	
احساس تعلق و وحدت اجتماعی	همبستگی پیرسون
	$0/675^{**}$
سطح معناداری دوسویه	$0/002$
با سطح اطمینان ۹۸٪	

⇐ به این ترتیب فرضیه اول اثبات می شود یعنی بین وحدت اجتماعی و احساس تعلق و ارتقاء همبستگی اجتماعی ارتباط معنادار آماری وجود دارد.

۷_ جمع بندی یافته‌های تحقیق

در واقع خصلت ویژه همبستگی اجتماعی ماهیت گروهی آن است. که همبستگی، عامل تضمین کننده‌ی وحدت آنهاست. به همین دلیل، تغییر صور همبستگی تابع انواع اجتماع است. نوع همبستگی را در شرایط متفاوت، متغیرهای بیرونی تعیین می‌کنند. محلات شهری که زمینه همبستگی اجتماعی را فراهم می‌آورند، محلاتی هستند که متناسب با نیازهای ساکنان خود شکل گرفتند، زمینه‌ساز تعاملات اجتماعی هستند و حس تعلق به مکان را در خود به طور مستتر دارند. این در حالی است که در ایران هنوز به نقش سازنده‌ای که این فضاها می‌توانند در بهبود کیفیت زندگی شهروندان داشته باشند توجهی نمی‌شود. با توجه به این که محلات مکان‌هایی از شهر هستند که از طریق توانمندسازی می‌توانند کارکردهای خاصی از جمله شکل دهی به همبستگی و یکپارچگی اجتماعی داشته باشند.

۸- پیشنهادات پژوهش

۱. اهمیت توجه ویژه به طراحی فضاهایی در تفکیک جنسیتی و ایجاد فضاهای عمومی چون پارک و فضاهای فرهنگی ویژه بانوان.
۲. ترویج تشکیل مناطق مسکونی براساس تشابهات فرهنگی و نه اقتصادی از طریق انعطاف و تنوع در سطوح و مساحت واحدهای مسکونی در محلات.
۳. تأکید بر مرکز محله هم به عنوان مرکز مدنی و هم به عنوان عرصه ای غیررسمی برای تجمعات عمومی.
۴. ایجاد زمینه‌های ارتباط مستقیم بین شهروندان و سازمان‌های دولتی در محله
۵. انتخاب نمایندگانی در جلسات محله از هر قوم و طایفه و مذهب برای بیان مشکلات ساکنین.
۶. تقویت زمینه‌های مشارکت مردم در طرح و فعالیت‌های همگانی در سطح محله با تأکید بر نظر خواهی از شهروندان قبل از اجرای طرح‌ها در سطح محلات.
۷. انتخاب نمایندگانی در جلسات محله از هر قوم و طایفه و مذهب برای بیان مشکلات ساکنین.
۸. بهسازی و نوسازی بافت فرسوده در سطح محله جهت افزایش تعهد و تعلق افراد به محله
۹. حضور پلیس، تقویت حضور مردم در سطح محله جهت افزایش نظارت طبیعی و ..

۹_ منبع:

- ۱- امیری فهلیانی، محمد رضا، (۱۳۹۰)، " امکان سنجی توسعه گردشگری شهرستان ممسنی با تأکید بر شهر نورآباد، " پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز.

- ۲- ترابی، محمد، (۱۳۹۱)، " طراحی محله بر اساس تاثیر ویژگی های کالبدی فضای باز عمومی در افزایش تعاملات و رفتار اجتماعی".
- ۳- حاجی پور، خلیل (۱۳۸۵)، " برنامه ریزی محله مینا، رهیافتی کار آمد در ایجاد مدیریت شهری، پایدار"، تهران: نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۶، تهران، صص ۴۶ - ۳۷.
- ۴- خاکپور، برانعلی، مافی، عزت اله و باوان پوری، علی رضا، (۱۳۸۸)، " نقش همبستگی اجتماعی در توسعه پایدار محله ای (نمونه : کوی سجادیه مشهد)", مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، صص ۸۱ - ۵۵.
- ۵- ربانی خوراسگانی، علی و صدیق اورعی، غلامرضا وخنده رو، مهدی (۱۳۸۸)، " بررسی همبستگی اجتماعی و عوامل موثر بر شکل گیری آن در سطح محله"، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، صص ۱۴۹ - ۱۱۹.
- ۶- سالنامه آماری شهرستان جهرم، (۱۳۹۳)، " معاونت برنامه ریزی و اشتغال استانداری فارس"، دفتر آمار و اطلاعات.
- ۷- سرایی، محمد حسین، روستا، مجتبی، اشنویی، امیر، (۱۳۹۴)، " ارزیابی هویت محله ای در شهر جرم"، پژوهش های جغرافیای برنامه ریزی شهری، دوره ۳، شماره ۱، صص ۶۹ - ۸۴.
- ۸- شمس الدینی، علی، کیانی پریا، امیری فهلیانی، محمد رضا، (۱۳۹۵)، " تحلیلی بر قابلیت ها و محدودیت های توسعه فیزیکی شهر نور آباد ممسنی، با تاکید بر شاخص های شهر سالم در مدل SWOT"، نشریه پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال هفتم، شماره بیست و ششم.
- ۹- ضرابی، اصغر، غلامی بیمرغ، یونس و موسوی، علی، (۱۳۸۸)، " بررسی کاربری اراضی شهرنورآباد ممسنی با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی"، فصلنامه پژوهش های شهری و منطقه ای، سال اول، شماره اول.
- ۱۰- مهندسین مشاور نقش محیط، (۱۳۸۵)، " طرح تفضیلی شهر جهرم"، وزارت مشکن و شهرسازی.
- ۱۱- قنبران، عبدالحمید و موضیه جعفری، (۱۳۹۳)، " بررسی عوامل موثر در ارتقاء تعاملات اجتماعی در میان ساکنان محله مسکونی نمونه موردی: محله درکه تهران"،
- Chan, J.; To, H. and Chan, E. (2006), Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research, **Social Indicators Research**, 75, pp. 273-302.
 - Leyden, K. M. , Goldberg A. and Michelbach Ph. (2011); "Understanding the Pursuit of Happiness in Ten Major Cities"; *Urban Affairs Review*, Vol. 47, No. 6: pp. 861-888.
 - Leyden, K. M. (2013); "Social Capital and the Built Environment: the Importance of Walkable Neighborhoods"; *American Journal of Public Health*, Vol. 93, No. 9: pp. 1546-1551.
 -

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶